

que hom hi atribueix (BABL III, 46). *Entopetar*. *Entretopar-se*.

Retopar 'rebotir, repercutir' [Lab. 1840]; *retop* 'rebot, repercutiment' [Lab. 1840]: mot robust i bàsic de la llengua, sobretot en frases com «la bala em va ferir de *retop*», «volien empresonar un trapella, però de *retop* van desterrar el jutge» (exs. de NOLLER etc. en *AlcM*); «això no té *retop*: esto no tiene vuelta de hoja» (*DBal.*, s. v. *això*: viva també però no tan corrent).

CPt.: *Topetoni* ross. (Grandó, *Misc. Fabra*) < *topa Toni!* *Tupa-someres*. *Tupatup* o *Tuptud*.

Topàs, *topassenc*, *V. tapàs*

TOPAZI, pres del ll. *topazion*, gr. *τοπάζιον* id. □ 15
1.ª doc.: Lluell.

«Jherusalem era entorn closa --- d'un mur --- obrat de soles peres precioses --- marches e safís e jaspis e *stopacis* e robís ---», *Hist. de Tuglat* (*CoDoACA* XIII, 104.4). En Febrer calia llegir «Les flors e l'*estopaci*» (*Par.* xxx, 76). «Penes que venien d'amor, pus nobles que rubís, maracde, *estopaci* e çaphit», *Li. de Home*, 137; i de nou en *Prov. de Ramon*, 219, i en el *Li. de Flors*, 368.

Variante formada amb *es-* aglutinat, que fou també freqüent en castellà antic (*estopacio*, *Libro de Alex.*, *estopaza* Infant Juan Manuel etc.), i que degué néixer per un malentès del fr. ant. *les topazes* de la èpica francesa [*Roland*], i encara s'hi até OPou («--- esmeralda, --- balaix --- *estopacio* és groc: *topazion*; turquesa ---»); rectificada des del DTo. 1647 «*topasi*, pedra ---». «Ensemps aguayta 'l sol dintre l'Alhambra, / y ab son raig amorós umple la cambra, / crostada d'or, *topaxis* y safís / --- / qu'és l'ombra dels elets del paradís», *Atl.* xi, 32c. L'etimologia final del gr. *τοπάζιον*, pròpiament diminutiu del sinònim *τόπαζος*, no està ben establerta, però hi ha en el Mar Roig una illa dita *Τόπαζος*, de la qual es creu que s'extragueren primer aqueixes pedres (Enzo La Stella, *Diz. di Deonomastica*, 1984, s. v.).

Topet, *topeta*, *topetada*, *topetar*, *-tejar*, *V. topar*
Topetia, deturpació d'*antipatia* *Topeto*, *topetó*, *topetoni*, *topetut*, *V. topar* *Topí*, *V. tupí* *Tòpic*, *V. topo-* *Topina*, *topinada*, *V. tupí* *Topino* (??), *topo*, *V. topar*

TOPO, primer element de compostos savis, pres del gr. *τόπος* 'lloc'. *Topografia* [Belv.]; *topogràfic* [Belv.], *topògraf* [-fo, Belv.].

Toponímia [DOrt.], format amb *ὄνομα* 'nom', segons el model de *sinonímia*, *homonímia* etc.; *toponímic* [id.]; *toponomàstic* [id.]: *toponomàstica* f. [estudi científic dels noms de lloc, amb distinció sinònima de *toponímia*, establerta pel Dfa. i a la qual cal atenuir-se] ja s'usava entre nosaltres c. 1925; *topònim* és més tardà [1940-50] i menys necessari (imitat de *sinònim* i anàlegs) abans es deia sempre «nom de lloc».

Marquen data entre nosaltres Josep Balari i Jubany, que començà els seus estudis a l'arxiu el 1876, i pu-

blà *Orígenes Històrics de Catalunya* el 1899, i Josep Maria de Casacuberta, *Report I dels treballs fets per l'Oficina de Toponímia i Onomàstica*, S. Fil. de l'I. E. C., 13 pp., 1922-23; «aquest recull aplega diverses contribucions de l'autor a la *toponomàstica* Catalana», prefaci de Casac. a JnCoromines, *Estudis de Toponímia Catalana*, 1965-70, I, p. 5. I, encara que no usava el mot, els savis i magistrals treballs de Bernat Alart, en el Rosselló (1860-80).

A l'estranger, els treballs de Gatschet (*Toponomastik*) i de Jeanjaquet a Suïssa; d'Auguste Longnon (ensenyament de la *toponomastique* al Collège de France, des de 1869); a Alemanya, Alfred Holder, *Altceltscher Sprachschatz*, 1896, i Ernst Förstemann, *Altdeutsches Namenbuch*, 1900.

Utopia [Lab. 1840], del ll. mod., mot creat per Thomas More com a títol del seu llibre *De Nova Insula Utopia*, 1516, format amb *ou* 'no'; *utòpic* [1868, *SLitCosta*]; *utopista* [id.].

DERIV. del gr. *τόπος*: *tòpic* [Belv.]. *Ectopia*, format amb *ék-* 'fora de' [*ectopisia*, 1868, *SLitCosta*].

Toput, *V. topar* *Toquejada*, *toquejament*, *toquejar*, *V. tocar* *Toquer*, *V. toca* *Toquera*, *toquejar*, *toquet*, *V. tocar* *Toqueta*, *toquilla*, *V. toca* *Toque-tejar*, *toquino*, *toquinyar*, *V. tocar* *Tor*, *V. toro*, *torre*, *tora* *Tor* 'figura geomètrica o arquitectònica', *V. torrell*

TORA, herba, nom de l'acònit i d'herbes afins, del ll. tardà *πρηιόρα*, pres del gr. *φθορά* 'destrucció', pels efectes mortals d'aquesta planta; ha de ser d'origen diferent, i no tan segur, com a nom de l'orobanque, però aquest s'ha usat en països veïns, no pas o a penes, en el nostre. □ 1.ª doc.: c. 1270, Cerverí de Girona.

«*Tora* volgra me mesclissetz e l'gaug, / que tost morís ---» deia el nostre trobador jugant amb el nom de doble sentit *gaug*: 'goig' i nom d'una flor (meravella o balsamina); potses a llegir «*Tora* volgr' eu me ---» 'voldria jo que amb el goig —herba olorosa, dolça: herba i dolçura— hi barrejàssiu metzines, que morís tot seguit...', en el *Vers de les Herbes* (67/92.36), que Alfred Jeanroy (*ARom.* xxiii, 19-20) comentà útilment (no sense errors, no redreçats pels altres, veg. la meua ed.). Paradigma antic de la planta o medicina tòxica, amb la qual no es pot fer provatures: «Tost se'n plora, / qui per assaig beu *tora*», *Compil. Prov. Aràb.*, § 215.

Encara proverbial: «Tal l'home, de l'herba *tora*, / que Déu crià guaridora, / traü l'acònit matador», Verdager (*Flors d. Calv.*, O. C. Pop. xvi, 81). Els entesos ens diuen que *herba-tora* (o bé *acònit*) és l'*Aconitum Napellus*, pròpiament (Colmeiro, *Enum.* I, 86), si bé a Berga també l'apliquen a l'*Aconitum Anthora* (Ant. Ce. Costa, *Flora Cat.*, §§ 63, 61).

L'he sentit anomenar així tot al llarg dels nostres Pirineus: *tóra*, herba dolenta, Portè, «és un posó» Er, 1959; *tóra* planta verinosa, Tor, Farrera, Esterri de Cardós (1932-4), Taüll (1953), Bono, Fontjanina: *tóra*